

Rozszerzona skuteczność wyroków SOKiK w sprawach dotyczących klauzul niedozwolonych.

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego
z dnia 12 lutego 2014 r., sygn. akt III SK 18/13

I. Wstęp

Glosowane orzeczenie Sądu Najwyższego dotyczy sporu zainicjowanego przez przedsiębiorcę wniesieniem odwołania od decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej: Prezes UOKiK) uznającej za praktyki naruszające zbiorowe interesy konsumentów działanie powoda polegające na stosowaniu w relacjach z konsumentami postanowień wzorca umowy tożsamyh z tymi wpisanymi do rejestru, o którym mowa art. 479⁴⁵ kodeksu postępowania cywilnego¹ (dalej: k.p.c.). W stanie faktycznym sprawy kluczowym jest, że Prezes UOKiK orzekł o tożsamości stosowanych klauzul z wpisanymi do rejestru wobec przedsiębiorcy, który nie był stroną postępowania przed Sądem Okręgowym w Warszawie – Sądem Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej: SOKiK) poprzedzających te wpisy. Co istotne, zgodnie z ustaloną praktyką orzecniczą Prezesa UOKiK, takie działanie przedsiębiorcy godzi w zbiorowe interesy konsumentów, stanowiąc naruszenie art. 24 ust. 2 pkt 1 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów² (dalej: uokik).

W przedmiotowej sprawie zarówno SOKiK, rozpatrując odwołanie przedsiębiorcy, jak i Sąd Apelacyjny w Warszawie, rozpoznając jego apelację, podzieliły stanowisko Prezesa UOKiK w tym względzie. Sądy obu instancji opowiedziały się bowiem za poglądem, zgodnie z którym stosowanie postanowienia wpisanego do rejestru, o którym mowa art. 479⁴⁵ kodeksu postępowania cywilnego (dalej: rejestr) jest prawnie zakazane. Jednocześnie opowiedziały się za stanowiskiem, w myśl którego wyrok w sprawie o uznanie postanowień wzorca za niedozwolone, z chwilą wpisania do rejestru, ma skutek wobec osób trzecich, w tym wobec wszystkich przedsiębiorców.

Sąd Najwyższy (dalej: SN) dokonał jednak odmiennej oceny wskazanego zagadnienia, konstatując, że „z utrwalonego obecnie orzecznictwa SN w przedmiocie skutków wyroku wydanego w postępowaniu w sprawie o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone, zakończonego wpisem konkretnego postanowienia do rejestru niedozwolonych postanowień umownych, wynika, że ani wyrok SOKiK, ani wpis postanowienia do rejestru nie wiąże w sprawach dotyczących innego przedsiębiorcy, nawet jeżeli kwestionowane w takim postępowaniu postanowienia wzorca umowy mają tożsame brzmienie, co postanowienia uznane wcześniej za niedozwolone i wpisane do rejestru”.

Co istotne, wraz z ukazaniem się uzasadnienia do glosowanego wyroku można zaobserwować istotną zmianę w sposobie rozpoznawania przez SOKiK odwołań od decyzji Prezesa UOKiK stwierdzających stosowanie praktyk określonych w art. 24 ust. 2 pkt 1 uokik. Można bowiem zaobserwować kształtowanie się w SOKiK linii orzecniczej, zgodnie z którą Prezes UOKiK nie ma kompetencji do wydawania decyzji na podstawie art. 24 ust. 2 pkt 1 uokik wobec przedsiębiorców,

¹ Ustawa z dnia 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (j.t. Dz.U. z 2014 r., poz. 101 ze zm.).

² Ustawa z dnia 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. z 2007 r., nr 50, poz. 331 ze zm.).

którzy uprzednio nie byli stroną postępowania o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone. Przy czym czynnikiem mającym kluczowy wpływ na kształtowanie się nowej linii orzeczniczej SOKiK w tym względzie jest stanowisko zaprezentowane przez SN w uzasadnieniu do głosowanego wyroku³.

II. Uwagi wprowadzające

Zgodnie z art. 24 ust. 1 uokik, zakazane jest stosowanie praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów, przy czym w ust. 2 pkt 1 jako przykład takiej praktyki ustawodawca wskazał działania przedsiębiorcy polegające na stosowaniu postanowień wzorców umów, które zostały wpisane do rejestru.

Z powołanych przepisów uokik wprost wynika, że przedsiębiorców obowiązuje zakaz stosowania klauzul wpisanych do rejestru. Podkreślić jednak należy, że rozstrzygając kwestię zakresu kontroli postanowień wzorca umowy, do prowadzenia której Prezes UOKiK jest upoważniony, nie można pominąć zapisów Działu IVb Tytułu VII Księgi Pierwszej k.p.c.

Zgodnie z art. 479⁴² § 1 k.p.c., w razie uwzględnienia powództwa, sąd w sentencji wyroku przytacza treść postanowień wzorca umowy uznanych za niedozwolone i zakazuje ich wykorzystywania. Jednocześnie, w myśl art. 479⁴³ k.p.c., prawomocny wyrok uwzględniający powództwo o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone, od chwili wpisania abuzywnej klauzuli do rejestru, ma skutek wobec osób trzecich. Co istotne, ustawodawca nie wskazał w sposób jednoznaczny, kogo należy rozumieć przez owe „osoby trzecie”. Nie sprecyzowano zatem czy skutki prawomocnego rozstrzygnięcia SOKiK, z chwilą wpisania danego postanowienia wzorca umowy do rejestru, rozciągają się wyłącznie na konsumentów, którzy mogliby zawrzeć umowę z użyciem wzorca zawierającego zakazane postanowienie, czy może również na ogół przedsiębiorców uczestniczących w obrocie konsumenckim.

Zaznaczyć należy, że rozwiązanie wyżej wskazanego zagadnienia jest kluczowe dla jednoznacznego określenia kompetencji posiadanych przez Prezesa UOKiK w zakresie prowadzenia kontroli postanowień wzorców umów. Przyjęcie wąskiej wykładni art. 479⁴³ k.p.c. i uznanie, że rozszerzona skuteczność wyroku SOKiK odnosi się jedynie do konsumentów, prowadzi do wniosku, że Prezes UOKiK nie posiada kompetencji do prowadzenia na podstawie art. 24 ust. 2 pkt 1 uokik kontroli stosowania klauzul objętych wpisem wobec przedsiębiorców niebędących stroną postępowania prowadzonego przed SOKiK.

W głosowanym orzeczeniu SN jednoznacznie opowiedział się za przyjęciem wąskiej wykładni pojęcia rozszerzonej skuteczności wyroków SOKiK. Podkreślić jednak należy, że kwestia ta pozostaje nierozstrzygnięta, a w orzecznictwie i doktrynie zaobserwować można istotne rozbieżności.

Zwolennicy stanowiska zaprezentowanego również na gruncie głosowanego wyroku podnoszą, że stosowanie klauzuli umownej wpisanej do rejestru na podstawie wyroku zapadłego przeciwko danemu przedsiębiorcy nie jest zakazane innym podmiotom, ponieważ ich zachowaniu nie można przypisać przymiotu bezprawności⁴. Odnoszą się przy tym do treści art. 479⁴³ k.p.c., wskazując,

³ Por. wyr. SOKiK: z dnia 20.05.2014 r., XVII AmA 21/13 (niepubl.); z dnia 26.05.2014 r., XVII AmA 29/13 (niepubl.); z dnia 2.06.2014 r., XVII AmA 50/13 (niepubl.); z dnia 10.06.2014 r., XVII AmA 105/12 (niepubl.); z dnia 25.07.2014 r., XVII AmA 128/12 (niepubl.); z dnia 5.08.2014 r., XVII AmA 65/12 (niepubl.).

⁴ Zob. M. Skory, *Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta*, Zakamycze, Kraków 2005, s. 323; M. Kaliński, P. Winczorek, *W sprawie zakresu skutków uznania postanowienia wzorca umownego za niedozwolone i jego zgodności z Konstytucją RP*, „Przegląd Sądowy” 2013, nr 9, s. 13; wyr. SOKiK z dnia 22 sierpnia 2005 r., XVII AmA 21/05, Dz.Urz.UOKiK 2005 nr 3, poz. 45.

że przepis ten nie zawiera wyraźnie sformułowanego obowiązku zaniechania stosowania klauzul wpisanych do rejestru. Zdaniem przedstawicieli tej części doktryny, skoro wszelkie ograniczenia praw muszą mieć charakter wyraźny, to nie mogą one w tym wypadku wynikać z rozszerzającej wykładni wskazanej regulacji k.p.c.⁵. Ponadto, wskazują oni, że ocena postanowień niedozwolonych w ramach postępowania przed SOKiK powinna być dokonywana na podstawie tekstu wzorca oraz szeroko pojętego kontekstu jego stosowania⁶. W konsekwencji, szerokie rozumienie pojęcia „osób trzecich” może prowadzić do tworzenia wyrokiem sądu norm generalnych i abstrakcyjnych, co stoi w sprzeczności z przyjętym na gruncie prawa polskiego zamkniętym systemem źródeł prawa powszechnie obowiązującego⁷.

Autorzy ci wskazują również, że Prezes UOKiK, orzekając o niedozwolonym charakterze klauzul stosowanych przez przedsiębiorcę nie będącego uprzednio stroną postępowania przed SOKiK, niejako wychodzi ponad swoje ustawowe kompetencje, dokonując rozstrzygnięć w sprawach, w których właściwy jest sąd⁸. Jednocześnie orzekanie w tym zakresie przez Prezesa UOKiK, zdaniem w niektórych przedstawicieli literatury przedmiotu, może rodzić wątpliwości w kontekście art. 45 Konstytucji. W doktrynie i orzecznictwie wskazuje się w tym kontekście na brak możliwości obrony swoich praw przez przedsiębiorców niebiorących udziału w postępowaniu przed SOKiK, w toku którego orzeczono zakaz stosowania danej klauzuli uznanej za abuzywną⁹.

Z kolei zwolennicy szerokiej wykładni pojęcia „osób trzecich” uregulowanego na gruncie art. 479⁴³ k.p.c., który to pogląd podzielają autorzy niniejszej glosy, stoją na stanowisku, że kontrola postanowień wzorca umowy przed SOKiK powinna mieć charakter abstrakcyjny, oderwany od konkretnego wężła obligacyjnego¹⁰. Wskazują, że celem podstawowym postępowania przed SOKiK jest usunięcie z obrotu postanowień wzorca uznanych za niedozwolone¹¹. Jednocześnie w orzecznictwie podkreśla się, że art. 24 ust. 2 pkt. 1 uokik (podobnie jak art. 23a ust. 2 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów z 2000 roku¹² – dalej jako: uokik2000), stanowiący podstawę prowadzenia administracyjnej kontroli klauzul umownych, nie zawiera rozróżnienia między stosowaniem klauzuli przez przedsiębiorcę, który brał udział w postępowaniu zakończonym wpisem klauzuli do rejestru, a innymi przedsiębiorcami. Artykuł 24 ust. 2 pkt 1 uokik posługuje się

⁵ Zob. K. Flaga-Gieruszyńska, *Komentarz do art. 479⁴³ Kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks Postępowania cywilnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 894; H. Ciepła, *Komentarz do art. 479⁴³ Kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 367–505³⁷*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 610–611.

⁶ Zob. A. Oponowicz, *Niedozwolone postanowienia wzorców umów zawieranych z konsumentami – zmienne tendencje w polskim orzecznictwie sądowym*, „internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2014, nr 4(3), s. 24.

⁷ Zob. M. Jagielska, *Niedozwolone klauzule umowne*, [w:] E. Nowińska, P. Cybula (red.), *Europejskie prawo konsumenckie a prawo polskie*, Zakamycze, Kraków 2005, s. 95–96; M. Kaliński, P. Winczorek, *W sprawie zakresu...*, s. 12–13; wyr. SN z dnia 20.09.2013 r., II CSK 708/12, LEX nr 1385871.

⁸ Por. M. Jagielska, *Skutki wpisu postanowienia wzorca umownego do rejestru niedozwolonych postanowień – glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 13.07.2006 r. (III SPZP 3/06)*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2007, nr 5, s. 47; uchwała SN z dnia 13.12.2013 r., III CZP 73/13, LEX nr 1405243.

⁹ Zob. M. Kaliński, P. Winczorek, *W sprawie zakresu...*, s. 12; B. Gawlik, *Skutki wyroku w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2006, nr 5, s. 196; uchwała SN z dnia 7.10.2008 r., III CZP 80/08, LEX nr 458124. Pogląd ten skorelowany jest z wątpliwością co do zgodności szerokiej wykładni art. 479⁴³ k.p.c. z prawami podstawowymi uregulowanymi w Kartce Praw Podstawowych, w tym z prawem do bycia wysłuchanym.

¹⁰ Zob. B. Jasinowska, *Charakter prawny wpisu klauzuli abuzywnej do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2006, nr 11, s. 21; M. Michalska, M. Wojewoda, *Kilka uwag o rozszerzonej mocy wiążącej wyroków uznających postanowienia wzorca umowy za niedozwolone*, „Radca Prawny” 2008, nr 4–5, s. 29; uchwała z dnia 19.12.2003 r., III CZP 95/03, LEX nr 82118; uchwała SN z 13.07.2006 r., III SZP 3/06, LEX nr 197804.

¹¹ Zob. J. Moskała, *Eliminacja klauzul abuzywnych z polskiego obrotu gospodarczego*, „Glosa” 2008, nr 4, s. 65; C. Banasiński (red.), *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 417; wyr. Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 2 grudnia 2005 r., VI ACa 760/05, Dz.Urz. UOKiK 2006 nr 1, poz. 19; uchwała SN z 13.07.2006 r., III SZP 3/06, LEX nr 197804; wyr. SN z dnia 20.06.2006 r., III SK 7/06, LEX nr 278545.

¹² Ustawa z dnia 15.12.2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (j.t. Dz.U. z 2005 r., nr 244, poz. 2080 ze zm.).

bowiem sformułowaniem „stosowanie klauzuli wpisanej do rejestru”, a nie przykładowo „dalsze stosowanie klauzuli wpisanej do rejestru”¹³.

Za szeroką wykładnią art. 479⁴³ k.p.c. przemawiają istotne względy celowościowe. Akceptacja odmiennego stanowiska oznaczałaby bowiem, że art. 24 ust. 2 pkt 1 uokik zostałby pozbawiony skuteczności i w praktyce byłby stosowany niezwykle rzadko¹⁴. Znajdowałby bowiem zastosowanie tylko w odniesieniu do tych przedsiębiorców, którzy nie stosując się do wyroku SOKiK, nadal wykorzystywaliby wzorce umów zawierające postanowienia będące przedmiotem zakazu¹⁵. W orzecznictwie wskazuje się przy tym, że szeroka wykładnia skutków prawomocnego orzeczenia SOKiK znajduje również uzasadnienie w treści art. 7 dyrektywy 93/13, który obliguje państwa członkowskie do zapewnienia odpowiednich i skutecznych środków, dzięki którym stosowanie niedozwolonych klauzul w umowach konsumenckich zostanie wyeliminowane¹⁶.

Zwolennicy szerokiego rozumienia pojęcia „osób trzecich” podnoszą również, że orzeczenie wydawane w trybie abstrakcyjnej kontroli postanowień wzorca umowy jest zawsze aktem stosowania prawa, a nie jego stanowienia. Element prawnokształtujący, zawarty w orzeczeniu SOKiK, w ich ocenie, nie pozbawia tego wyroku cech aktu stosowania prawa, kształtowanie to nie wychodzi bowiem poza granice upoważnienia ustawowego i jest tylko szczególną formą urzędowania normy prawnej¹⁷.

III. Analiza argumentacji Sądu Najwyższego dotyczącej polskiego systemu ochrony przed nieuczciwymi postanowieniami umownymi

Mając na względzie praktyczne skutki rozstrzygnięcia podjętego przez SN, należy poddać analizie zaprezentowaną w uzasadnieniu do głosowanego wyroku wykładnię prawa krajowego. W tym zakresie w pierwszym rzędzie uwagę zwraca konstatacja, że utrwalonym obecnie w orzecznictwie SN poglądem jest ten, który skuteczność wyroków SOKiK odnosi jedynie do przedsiębiorcy, który był stroną postępowania o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone, zakończonego wpisem tego postanowienia do rejestru. Z tak postawioną tezę trudno się zgodzić. Podkreślić należy, że zarówno w orzecznictwie, jak i w literaturze przedmiotu wciąż nie rozstrzygnięto w sposób jednoznaczny sporu co do zakresu rozszerzonej skuteczności wyroków wydanych w ramach abstrakcyjnej kontroli wzorców umownych¹⁸. W tym miejscu wystarczy przywołać postanowienie

¹³ Por. uchwała SN z 13.07.2006 r., III SZP 3/06, LEX nr 197804.

¹⁴ Na marginesie, zwrócić należy uwagę, że zgodnie z art. 105 uokik, Prezes UOKiK nie wszczynają postępowania w sprawie stosowania praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów, jeżeli od końca roku, w którym zaprzestano ich stosowania, upłynął rok. Z kolei z treści zamieszczanych w rejestrze wpisów wynika, że od momentu rejestracji danej sprawy o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone w SOKiK do momentu wpisu klauzuli do rejestru mijają średnio 2 lata. W tym czasie pozwany przedsiębiorca może (i zazwyczaj to czyni) zaprzestać stosowania zakwestionowanej pozewem klauzuli (dokonuje zmian we wzorcu, zaprzestaje wykorzystywania danego wzorca lub też zwyczajnie zaprzestaje prowadzenia działalności gospodarczej). Mając na względzie okoliczność, że Prezes UOKiK może jedynie orzekać o tożsamości klauzul stosowanych przez przedsiębiorców z tymi wpisanym do rejestru, przyjęcie wąskiej wykładni art. 479⁴³ k.p.c. uniemożliwiłoby w praktyce wszczynanie postępowań na podstawie art. 24 ust. 2 pkt 1 uokik. Uniemożliwiłoby to upływ terminu określonego w art. 105 uokik.

¹⁵ Zob. B. Jasinowska, *Charakter prawny...*, s. 22; C. Banasiński (red.), *Ustawa...*, s. 417; M. Sieradzka, *Komentarz do art. 24 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów*, [w:] K. Kohutek, M. Sieradzka, *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 615; uchwała SN z 13.07.2006 r., III SZP 3/06, LEX nr 197804; wyr. SN z dnia 5.06.2007 r., I CSK 117/07, LEX nr 351189; wyr. SN z dnia 20.06.2006 r., III SK 7/06, LEX nr 278545.

¹⁶ Por. uchwała SN z 13.07.2006 r., III SZP 3/06, LEX nr 197804.

¹⁷ Por. A. Kadzik, *Postępowanie w sprawach o uznanie wzorców umownych za niedozwolone (abstrakcyjna kontrola wzorców umownych)*, „Radca Prawny” 2003, nr 4, s. 62; E. Łętowska, *Prawo umów konsumenckich*, C.H. Beck, Gdynia 2002, s. 360; J. Moskała, *Eliminacja...*, s. 61; postanowienie SN z dnia 19.03.2014 r., I CSK 20/2014, LEX nr 1460974.

¹⁸ Por. A. Oponowicz, *Niedozwolone...*, s. 26, według której linia orzecznicza SN w tym zakresie jest utrwalona i jednolita. Jak wykazano powyżej, z taką tezą nie można się zgodzić.

SN z dnia 19 marca 2014 r.¹⁹, wydane krótko po głosowanym wyroku, w którym SN wskazał, że rozszerzona skuteczność wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone uzasadnia odrzucenie pozwu w razie wytoczenia powództwa przez inną stronę powodową przeciwko innej stronie pozwanej (innemu przedsiębiorcy), jeżeli przedmiotem sporu są takie same postanowienia wzorca, jak wpisane do rejestru. Ponadto, w uzasadnieniu do przywołanego postanowienia SN krytycznie odniósł się do stanowiska, prezentowanego również w głosowanym wyroku, zgodnie z którym abstrakcyjna kontrola wzorca umowy nie może prowadzić do generalnego wyłączenia danej klauzuli z obrotu²⁰.

Zwrócić należy uwagę, że SN w głosowanym wyroku wspiera swoją argumentację analizą skutków uchwalenia uokik, podkreślając przy tym doniosłość zmian wprowadzonych w artykule 24 uokik w stosunku do uprzedniej regulacji art. 23a uokik2000. W ocenie SN, z przepisu art. 23a ust. 2 uokik2000 wynikało, że wymienione w nim zachowania przedsiębiorców zostały uznane przez ustawodawcę wprost za nazwane praktyki naruszające zbiorowe interesy konsumentów. Podobnego zabiegu interpretacyjnego, zdaniem SN, nie można przeprowadzić w przypadku art. 24 ust. 2 pkt 1–3 uokik, który jedynie wylicza w sposób przykładowy zachowania przedsiębiorców, jakie mogą naruszać zakaz praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów z art. 24 ust. 1 tej ustawy.

Trudno zgodzić się z powyższym poglądem. Sąd Najwyższy zdaje się nie dostrzegać, że właśnie w art. 24 ust. 1 uokik ustawodawca w sposób jednoznaczny przesądził o bezprawności praktyk godzących w zbiorowe interesy konsumentów, poprzez wskazanie, że „zakazane jest stosowanie praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów”. Artykuł 23a uokik2000 takiego jednoznacznego stwierdzenia nie zawierał. Przy czym zaznaczyć należy, że istnienie generalnego zakazu stosowania praktyk godzących w zbiorowe interesy konsumentów nie budziło wątpliwości również na gruncie uokik2000²¹.

Warto również zauważyć, że w przypadku art. 23a uokik2000 ustawodawca celowo nie posłużył się techniką ustawowego zakazu stosowania tych praktyk. Ich bezprawność wynika bowiem z przepisów odrębnych ustaw, a w konsekwencji zbędnym było wyrażanie na gruncie uokik2000 dodatkowego zakazu ich stosowania²².

W kontekście wykładni art. 24 ust. 2 uokik zgodzić się natomiast należy ze stanowiskiem SN wyrażonym w głosowanym wyroku, według którego przepis ten zawiera jedynie przykładowe wyliczenie zachowań, które mogą stanowić naruszenie zakazu stosowania praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów²³. Przy czym, wbrew stanowisku SN, identyczny charakter

¹⁹ Postanowienie SN z dnia 19.03.2014 r., I CSK 20/2014, LEX nr 1460974.

²⁰ W uzasadnieniu do postanowienia z dnia 19.03.2014 r. (I CSK 20/14, LEX nr 1460974) SN stwierdził, że „to, że sąd dokonuje tzw. abstrakcyjnej kontroli postanowienia wzorca umownego, a prawomocny wyrok stwierdzający uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy jest skuteczny wobec osób trzecich w żadnym razie nie oznacza, iż postanowienie uznane za niedozwolone, po wpisaniu go do rejestru prowadzonego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, ma charakter normy generalnej i abstrakcyjnej. Jest oczywiste, że takie ujęcie godziłoby bezpośrednio i wprost w postanowienia Konstytucji normujące kompetencje do stanowienia norm prawnych. W rozważanym wypadku nie mamy jednak do czynienia z prawotwórczą działalnością sądu, lecz z klasycznym stosowaniem prawa. Natomiast z woli samego ustawodawcy prawomocny wyrok stwierdzający uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy ma, po wpisaniu go do właściwego rejestru, skutek wobec osób trzecich”.

²¹ Por. wyr. SN z dnia 10.04.2008 r., III SK 27/2007, LexPolonica nr 2046127.

²² W uzasadnieniu do projektu ustawy o zamianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów, ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego wskazano, że „same przepisy art. 23a–23d nie regulują bezprawności działań przedsiębiorcy. Działania te mogą okazać się bezprawne w razie ustalenia, że doszło do naruszenia przepisów innych ustaw, ale także zasad współżycia społecznego i dobrych obyczajów” (druk sejmowy nr 366 z 2002 r., s. 20); por. również M. Szydło, *Publicznoprawna ochrona zbiorowych interesów konsumentów*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 17, s. 797–798.

²³ Zob. m.in. D. Miąsik, *Komentarz do art. 24 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów*, [w:] T. Skoczny (red.), *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów*, C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 965–966; C. Banasiński (red.), *Ustawa...*, s. 412; M. Sieradzka, *Komentarz...*, s. 602–603.

ma enumeracja praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów zawarta w art. 23a ust. 2 uokik2000. Na powyższe wskazuje zamieszczenie w obydwu wskazanych przepisach zwrotu „w szczególności”, który w sposób jednoznaczny przemawia za otwartym charakterem obydwu katalogów. Jednocześnie nie sposób się zgodzić ze stanowiskiem SN, że sama treść tego przepisu stanowiła o bezprawności przykładowo wyliczonych w nim praktyk. W tym kontekście zaaprobować należy pogląd wyrażony w literaturze, zgodnie z którym w przepisie tym sprecyzowano jedynie rodzaje działań przedsiębiorców, które mogą być uznane za bezprawne. Jednocześnie, aby takie działania mogły być uznane za praktyki naruszające zbiorowe interesy konsumentów, niezbędne jest stwierdzenie ich bezprawności na gruncie odrębnych ustaw. Mamy zatem w tym przypadku do czynienia z konkretyzacją przesłanki bezprawności, o której mowa w art. 23a ust. 1 uokik2000. Nie jest to więc konkretyzacja pełna²⁴.

Dokonując konkretyzacji przesłanki bezprawności, należy mieć na uwadze specyfikę analizowanej praktyki. W przypadku praktyki określonej w art. 24 ust. 2 pkt 1 uokik należy pamiętać, że przepisów ustawy nie stosuje się do spraw o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone (art. 25 zd. 2 uokik). W konsekwencji, Prezes UOKiK nie posiada kompetencji do wydania decyzji uznającej dane postanowienie za niedozwolone z uwagi na przesłanki określone w art. 385¹ kodeksu cywilnego (dalej: k.c.)²⁵. W tym zakresie umocowany jest jedynie sąd w ramach kontroli indywidualnej lub abstrakcyjnej. Prezes UOKiK może jedynie orzec, że dane postanowienie jest tożsame z tym wpisanym do rejestru²⁶.

W tym miejscu zwrócić należy uwagę na samą treść art. 385¹ k.c. Zgodnie z art. 385¹ § 1 zd. 1 k.c., postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nie uzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Nie może budzić wątpliwości, że wskazany przepis sankcjonuje w sposób powszechny wykorzystywanie przez przedsiębiorców w obrocie konsumenckim niedozwolonych klauzul umownych²⁷. Takie postanowienia nie wiążą konsumentów, są wobec nich bezskuteczne²⁸. Wobec powyższego, należy stwierdzić, że o generalnym zakazie stosowania praktyk polegających na stosowaniu klauzul abuzywnych przesądził sam ustawodawca w treści art. 385¹ k.c. Co istotne, wskazana regulacja jest adresowana do wszystkich przedsiębiorców uczestniczących w obrocie konsumenckim. Każdy przedsiębiorca w relacjach z konsumentami powinien tak konstruować treść umowy, aby była ona wolna od postanowień kształtujących prawa i obowiązki słabszego uczestnika rynku w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszający jego interesy.

Zasadnym wydaje się być zatem stwierdzenie, że SOKiK, orzekając w wyroku o niedozwolonym charakterze postanowienia i jednocześnie zakazując jego wykorzystywania, w ramach aktu stosowania prawa, dokonuje jedynie subsumcji ustalonego stanu faktycznego do regulacji prawa

²⁴ Zob. M. Szydło, *Publicznoprawna ochrona...*, s. 795–796; M. Olczyk, *Komentarz do art.23(a) ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów*, [w:] K. Kohutek, K. Korus, M. Olczyk, S. Szuster, *Komentarz do ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów*, LEX, Wolters Kluwer, Warszawa 2005, dostęp za pośrednictwem elektronicznej bazy danych wydawnictwa.

²⁵ Ustawa z dnia 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (j.t. Dz.U. z 2014 r., poz. 121).

²⁶ Por. D. Miąsik, *Komentarz...*, s. 1025–1026.

²⁷ W literaturze, co do zasady, nie budzi wątpliwości, iż regulacja art. 385¹ k.c. dotyczy stosunków przedsiębiorcy z konsumentem. Tak M. Bednarek, [w:] E. Łętowska (red.), *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 5, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 654; odmiennie M. Skory, *Klauzule...*, s. 85.

²⁸ Zob. A. Olejniczak, [w:] A. Kidyba, A. Olejniczak, A. Pyrzyńska, T. Sokołowski, Z. Gawlik, A. Janiak, G. Kozieł (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część ogólna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 224–225; W. Popiołek, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Cywilny. Komentarz do artykułów 1–44911*, t. I, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 1097–1098.

materialnego. Subsumcja ta polega na weryfikacji zakwestionowanej klauzuli wzorca umownego pod kątem spełnienia przesłanek umożliwiających stwierdzenie jej abuzywności. Inaczej mówiąc, SOKiK, wydając wyrok w tym przedmiocie, jedynie konkretyzuje generalny zakaz stosowania niedozwolonych postanowień umownych wypływający z art. 385¹ § 1 k.c.²⁹ Wskazać przy tym należy, że kontrola prowadzona przez SOKiK w ramach postępowania o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone, poprzedzająca dokonanie wpisu postanowienia do rejestru, ma charakter abstrakcyjny, a więc oderwany od konkretnego węzła obligacyjnego³⁰. Pozytywnymi skutkami takiej kontroli objęte są zatem jedynie takie postanowienia, które w każdym przypadku ich wykorzystania przez przedsiębiorców we wzorcach umów stosowanych w obrocie konsumenckim, niezależnie od okoliczności zawarcia kontraktu, mogą naruszać ów generalny zakaz stosowania niedozwolonych klauzul umownych.

Mając powyższe na uwadze, nie można zgodzić się z poglądem SN wyrażonym w głosowanym wyroku, że zachowaniu, polegającemu na stosowaniu przez innego przedsiębiorcę postanowień wzorca umowy wpisanych do rejestru, nie można przypisać znamion bezprawności. O bezprawności takiej praktyki przesądza generalny zakaz stosowania niedozwolonych postanowień umownych w obrocie konsumenckim wyinterpretowany z treści przepisu art. 385¹ § 1 k.c. Zakaz ten w wyroku SOKiK jest jedynie konkretyzowany w odniesieniu do klauzuli będącej przedmiotem powództwa. Co istotne, konkretyzacja ta ma charakter abstrakcyjny, a zatem każdy przedsiębiorca, niezależnie od okoliczności, stosując w relacjach z konsumentami postanowienia tożsame z klauzulami wpisanymi do rejestru, czyni to równocześnie w sposób bezprawny, sprzeczny z regulacją art. 385¹ § 1 k.c. W konsekwencji zasadnym jest wniosek, że Prezes UOKiK posiada kompetencję do orzekania o stosowaniu praktyki określonej w art. 24 ust. 2 pkt 1 uokik nie tylko wobec przedsiębiorcy będącego stroną uprzedniego postępowania przed SOKiK, lecz także wobec wszystkich pozostałych przedsiębiorców.

Jednocześnie argumentem przemawiającym za koniecznością ograniczenia skuteczności wyroków, wydawanych w ramach kontroli abstrakcyjnej postanowień wzorców umownych jedynie do przedsiębiorcy będącego stroną postępowania przed SOKiK, nie może być okoliczność istnienia wad rejestru. Zgodzić się należy z poglądem wyrażonym przez SN w głosowanym wyroku, że rejestr, na skutek wielu czynników, aktualnie jest mało czytelny. Niewątpliwie, wobec faktu, że nie do wszystkich postanowień objętych wpisem w rejestrze załączono uzasadnienia do wyroków orzekających o zakazie ich stosowania, często ograniczona jest także możliwość zapoznania się z motywami leżącymi u podstaw dokonania tych wpisów. Powyższe wady rejestru bezsprzecznie należy wyeliminować. Niemniej, nie mogą one przesądzać o ograniczaniu skuteczności wyroków SOKiK wydanych w toku postępowania o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone. Wskazać bowiem należy, że wady w tym zakresie nie mogą stanowić przesłanki dla ograniczania skuteczności uregulowanego na gruncie prawa krajowego systemu ochrony konsumentów przed skutkami stosowania przez przedsiębiorców niedozwolonych postanowień umownych.

Analiza praktyki orzeczniczej Prezesa UOKiK pozwala stwierdzić, że w samym 2013 r. na 340 decyzji wydanych w sprawach praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów,

²⁹ Por. A. Kadzik, *Postępowanie...*, s. 62; postanowienie SN z dnia 19.03.2014 r., I CSK 20/14, LEX nr 1460974.

³⁰ Zob. uchwała SN z 13.07.2006 r., III SZP 3/06, LEX 197804.

w 180 przypadkach dotyczyły one stosowania przez przedsiębiorców postanowień wpisanych do rejestru³¹. Przy czym w ramach decyzji stwierdzających wykorzystywanie klauzul wpisanych do rejestru, zasadą było ich wydawanie wobec przedsiębiorców, którzy nie byli stroną uprzedniego sądowego postępowania o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone. W konsekwencji akceptacja stanowiska wyrażonego przez SN w glosowanym wyroku, zgodnie z którym wyrok SOKiK uwzględniający powództwo o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone odnosi skutek wyłącznie wobec przedsiębiorcy będącego stroną uprzedniego postępowania sądowego, w praktyce doprowadzi do ograniczenia, jeśli nie pozbawienia, skuteczności art. 24 ust. 2 pkt 1 uokik. Znajdowałby on bowiem zastosowanie tylko w odniesieniu do tych przedsiębiorców, którzy nie stosowaliby się do wyroków SOKiK, przy czym w praktyce prawdopodobieństwo wystąpienia tego typu przypadku jest znikome³².

IV. Analiza argumentów Sądu Najwyższego dotyczących prawa unijnego

W swojej argumentacji SN odwołuje się również do obowiązującego prawa Unii Europejskiej. Należy bowiem pamiętać, że polskie rozwiązania dotyczące nieuczciwych postanowień umownych w obrocie konsumenckim stanowią wdrożenie dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich³³ (dalej: dyrektywa nr 93/13).

Artykuł 7 ust. 1 powołanej dyrektywy ustanawia obowiązek państw członkowskich do zapewnienia „stosownych i skutecznych środków mających na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych (...) z konsumentami”. Analiza przytoczonego przepisu prowadzi do wniosku, że wyznacza on dwa standardy ochrony, które spełnić musi system danego państwa członkowskiego. Po pierwsze, system taki musi być stosowny (*adequate, adéquat, angemessene*), tj. adekwatny czy odpowiedni dla wyznaczonego celu, jakim jest ochrona konsumentów przed stosowaniem przez przedsiębiorców nieuczciwych postanowień umownych oraz eliminacja takich postanowień z umów zawieranych z konsumentami³⁴. Tak określony standard stanowi swego rodzaju górną granicę dla konstrukcji systemu. Dyrektywa wyznacza także minimalny standard ochrony: środki powinny być skuteczne (*effective, efficace, wirksame*), a więc powinny w efektywny sposób przyznawać konsumentom rzeczywistą ochronę przed stosowaniem nieuczciwych postanowień umownych.

Jednocześnie, należy zauważyć, że dyrektywa nr 93/13 stanowi środek harmonizacji minimalnej i w myśl art. 8 państwa członkowskie mogą przyjąć lub utrzymać bardziej rygorystyczne przepisy prawne, o ile zgodne są z unijnym prawem pierwotnym w dziedzinie objętej tą dyrektywą. Wobec powyższego, należy zadać pytanie o zakres zastosowania powołanych pojęć zawartych w art. 7 ust. 1 dyrektywy. O ile mniej wątpliwości budzić może minimalny standard ochrony wyznaczony w dyrektywie i wzmocniony obowiązkiem do stanowienia środków „skutecznych”³⁵, o tyle w kontekście zastosowania harmonizacji minimalnej zasadne jest pytanie o ostrość górnej granicy

³¹ Analizę przeprowadzono w oparciu o decyzje Prezesa UOKiK opublikowane na stronie internetowej www.uokik.gov.pl.

³² Zbieżny temu pogląd SN wyraził w uchwale z 13.07.2006 r., III SZP 3/06, LEX 197804.

³³ Dz. Urz. L 95 z dn. 21.04.1993, s. 29.

³⁴ Por. preambuła dyrektywy.

³⁵ Jako skuteczne rozumiane będą takie środki, które w praktyce nie uniemożliwiają lub nadmiernie nie utrudniają zastosowania ochrony, którą dyrektywa nr 93/13 gwarantuje konsumentom – por. powoływana niżej opinia rzecznika generalnego Wahla w sprawie C-482/12 *Macinsky*.

wyznaczonej przez kryterium stosowności. Warto też zauważyć, że w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości (dalej: TS) wykształciła się linia dotycząca pojęcia skuteczności³⁶, ale brak jest dotychczas wypowiedzi Trybunału w kwestii interpretacji pojęcia stosowności³⁷.

Określenie relacji między normami zawartymi w powołanym fragmencie art. 7 ust. 1 i w art. 8 dyrektywy nr 93/13 wymaga pogłębionej analizy problemu, która nie powinna abstrahować od przypadku konkretnego systemu krajowego oraz od pozostałych elementów systemu prawnego, w tym postanowień Karty Praw Podstawowych³⁸ i uregulowanego w niej prawa do bycia wysłuchanym.

Na poziomie ogólnym zasadne wydaje się uwzględnienie kontekstu historycznego, w jakim powstawała dyrektywa nr 93/13. Dominowało wówczas podejście do stanowienia prawa unijnego w ramach minimalnej harmonizacji, co pozostawiało państwom członkowskim swobodę w zakresie stanowienia reguł wykraczających ponad tak wyznaczony minimalny standard ochrony. Takie podejście *expressis verbis* wyraża zresztą powołany art. 8 dyrektywy³⁹.

Wobec powyższego, należy uznać, że na podstawie dyrektywy nr 93/13 państwa członkowskie mogą wykraczać w ustawodawstwach krajowych ponad standardy ochrony konsumentów wyznaczone w tej dyrektywie. Trudno bowiem uznać kryterium stosowności jako np. *lex specialis* do art. 8 wyrażającego ogólną zasadę minimalnej harmonizacji. Przeczy temu nie tylko wykładnia historyczna, lecz także struktura aktu prawnego i umiejscowienie w nim diskutowanych przepisów względem siebie. Przede wszystkim jednak takie podejście mogłoby okazać się sprzeczne z celami dyrektywy (w tym z koniecznością stworzenia systemu umożliwiającego eliminację z obrotu konsumenckiego niedozwolonych postanowień umownych).

Wydaje się, że SN nie przeprowadził indywidualnej analizy zgodności szerokiej wykładni art. 479⁴³ k.p.c. z prawem unijnym. Oparł on bowiem swój wyrok na rozumowaniu Trybunału Sprawiedliwości przedstawionym w sprawie dotyczącej istotnie odmiennego problemu prawnego⁴⁰.

W pierwszej kolejności podkreślenia wymaga, że sprawa *Invitel*⁴¹, na którą powołuje się SN w glosowanym wyroku, dotyczyła węgierskiego systemu ochrony przed klauzulami niedozwolonymi, a jej przedmiotem było pytanie prejudycjalne sądu węgierskiego, który powziął wątpliwość czy „stwierdzenie – w sprawie z powództwa o zaniechanie naruszeń (...) wytoczonego przeciwko przedsiębiorcy na rzecz konsumentów przez działający w interesie publicznym podmiot wskazany przez prawo krajowe – nieważności nieuczciwego postanowienia umownego zawartego we wzorcu umowy konsumencieckiej, wywierało, zgodnie z [art. 7 dyrektywy nr 93/13], skutki wobec ogółu konsumentów, którzy zawarli umowę, do której stosuje się ten sam wzorzec umowy, w tym wobec konsumentów, którzy nie byli stroną postępowania o zaniechanie naruszeń” (pkt 32 wyroku). Innymi słowy, w sprawie *Invitel* TS nie badał czy system rozszerzonej względem

³⁶ Por. wyr. TS z dnia 14.06.2012 r. w sprawie C-618/10 *Banco Español de Crédito SA v Joaquín Calderón Camín*, niepubl, pkt 49 oraz z dnia 14.03.2013 r. w sprawie *Mohamed Aziz v Catalunya Caixa*, niepubl, pkt 53 oraz opinii rzecznika generalnego Nilsa Wahla z dnia 21.11.2013 r. w sprawie C-482/12 *Peter Macinský v Getfin s.r.o.*, pkt. 68.

³⁷ Pojęcie to nie stoi jednak w sprzeczności z „odstraszającym” celem art. 7 dyrektywy, który ma być niezależny od konkretnego sporu; wyr. TS z dnia 24.01.2002 r. w sprawie C-372/99 *Komisja Wspólnot Europejskich v Republika Włoska*, Zb. Orz. I (2002), s. 819, pkt 15.

³⁸ O wpływie Karty Praw Podstawowych na interpretację przepisów dyrektywy nr 93/13 TS wypowiedział się m.in. w wyr. z dnia 14.07.2014 r. w sprawie C-169/14 *Juan Carlos Sánchez Morcillo v Banco Bilbao Vizcaya Argentaria*, niepubl. Zob. również I. Benöhr, *EU Consumer Law and Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2013, s. 213.

³⁹ Co więcej, nie było wówczas jeszcze stosowane innego rodzaju modyfikacje harmonizacji minimalnej, jak np. tzw. *full targeted harmonisation*, w ramach której w dyrektywie będącej środkiem harmonizacji minimalnej zawiera się ściśle określone przepisy stanowiące środki harmonizacji pełnej, tj. niepozostawiające państwom członkowskim swobody co do wyboru dalej idących rozwiązań.

⁴⁰ Sąd Najwyższy podnosi, że dotychczas brak było orzecznictwa TS, w którym Trybunał dokonałby wykładni art. 7 dyrektywy nr 93/13 odnośnie do pojęcia stosowności. Sytuacja ta, według SN, zmieniła się z momentem wydania wyr. TS w sprawie *Invitel*. Należy zauważyć, że jest to jedyny wyr. TS, na który powołuje się SN, określając go „orzecznictwem TSUE”.

⁴¹ Wyr. TS z dnia 26.04.2012 r. w sprawie C-472/10 *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság v Invitel Távközlési Zrt*, niepubl.

przedsiębiorców skuteczności wyroku stwierdzającego, że dane postanowienie umowne jest niedozwolone zgodne jest z prawem unijnym. Przedmiotem analizy była natomiast kwestia rozszerzonej skuteczności takiego wyroku względem konsumentów. Trybunał wypowiada się zatem w wyroku w sprawie *Invitel* na temat zupełnie inny niż będący przedmiotem wątpliwości SN w głosowanym wyroku.

Należy zauważyć, że w omawianym wyroku TS w ogóle nie odniósł się do znaczenia pojęcia „stosowności”. Ograniczył się jedynie do konstatacji, że skuteczny (w rozumieniu art. 7 dyrektywy nr 93/13, a więc jest to wypowiedź na temat minimalnego, „dolnego” standardu) jest system prawa krajowego, w którym „postanowienia umowne ujęte we wzorcu umowy konsumenckiej uznane za nieuczciwe wskutek powództwa o zaniechanie naruszeń wytoczonego przeciwko zainteresowanemu przedsiębiorcy nie wiązały ani tych konsumentów, którzy byli stronami postępowania o zaniechanie naruszeń, ani też tych konsumentów, którzy zawarli z tym przedsiębiorcą umowę, do której stosuje się ten sam wzorzec umowy” (pkt 38 wyroku TS). Należy więc stwierdzić, że sprawa *Invitel* nie dotyczy interpretacji art. 7 dyrektywy nr 93/13 w takim zakresie, jaki byłby istotny dla zbadania zgodności z prawem unijnym systemu polskiego.

Na marginesie warto zwrócić uwagę, że wobec faktu, że dyrektywa nr 93/13 stanowi środek harmonizacji minimalnej, należy pamiętać, że w wielu państwach członkowskich samo uznanie rozszerzonej skuteczności wyroku stwierdzającego nieuczciwość danej klauzuli na wszystkich konsumentów, którzy zawarli umowę z danym przedsiębiorcą, stanowi istotne *novum*. W tym kontekście warto zaznaczyć, że interpretacja i recepcja wyroku w sprawie *Invitel* jest taka, że TS rozszerzył, a nie zawęził zakres zastosowania art. 7 dyrektywy⁴².

Oprócz faktu, że SN zbyt pochopnie powołuje się na wyrok w sprawie *Invitel* dla poparcia swojego stanowiska, z rozczarowaniem należy przyjąć, że niektóre wypowiedzi TS cytowane są przez SN w sposób niepełny, co może istotnie wpłynąć na sposób ich rozumienia. Sąd Najwyższy powtarza bowiem za TS: „zastosowanie [...] sankcji nieważności nieuczciwego postanowienia umownego, skutecznej względem wszystkich konsumentów, którzy zawarli umowę konsumencką, do której stosuje się ten sam wzorzec umowy, zapewnia, że konsumenci ci nie będą związani omawianym postanowieniem”. Pomija natomiast dalszą część tego zdania, w której TS stwierdza: „co nie wyklucza jednak zastosowania innych stosownych i skutecznych sankcji przewidzianych w przepisach krajowych”.

Sąd Najwyższy w uzasadnieniu do głosowanego wyroku znacznie więcej uwagi poświęca opinii rzecznik generalnej V. Trstenjak przedłożonej w sprawie *Invitel* w dniu 28 marca 2012 r. niż samemu wyrokowi wydanemu w tej sprawie.

Na wstępie należy jednak przypomnieć, że opinie przedkładane przez rzeczników generalnych w żaden sposób nie są wiążące dla TS wydającego wyrok w sprawie ani dla żadnego innego organu stosującego prawo unijne. To TS, a nie rzecznik generalny, ma kompetencję do dokonywania wykładni pierwotnego i wtórnego prawa unijnego, co wynika z art. 19 TUE⁴³. Jak stanowi art. 252 akapit drugi TFUE⁴⁴, rola rzecznika generalnego polega na przedstawieniu

⁴² S. Law, F. Cafaggi, *Unfair Contract Terms - Effect of Collective Proceedings – C-472-10, Invitel*, [w:] E. Terry i in. (red.), *Landmark Cases of EU Consumer Law. In Honour of Jules Stuyck*, Intersentia, Cambridge 2013, s. 668.

⁴³ Traktat o Unii Europejskiej zmieniony Traktatem z Lizbony zmieniającym Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską; podpisany dnia 13.12.2007 roku, wszedł w życie 1.12.2009 roku; Dz.U. z 2009 r. Nr 203 poz. 1569.

⁴⁴ Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej, por. wyżej.

w rozpatrywanej przez TS sprawie uzasadnionej opinii, przy zachowaniu zasad bezstronności i niezależności. Przede wszystkim należy jednak pamiętać, że opinie rzeczników generalnych nie są cytowane jako samodzielne orzecznictwo Trybunału – jeśli ten ostatni się na nie powołuje, to jedynie dla wzmocnienia swojej argumentacji⁴⁵. Nawet zgadzając się z opinią rzecznika, Trybunał nie ma obowiązku wskazać, które fragmenty aprobuje, a których nie. Może również okazać się, że nawet w przypadku dojścia do takiego samego wniosku, rzecznik i Trybunał opierają swoje rozumowanie na innych przesłankach⁴⁶. Dlatego też dla lepszego zrozumienia stanowiska TS przy powoływaniu się na opinię rzecznika generalnego należy zachować daleko idącą ostrożność.

W swojej opinii rzecznik V. Trstenjak wychodzi z założenia, że stwierdzenie zgodności krajowego systemu uznawania postanowień umownych za niedozwolone z dyrektywą nr 93/13 wymaga pogłębionej analizy, uwzględniającej indywidualne cechy danego systemu. Po jej przeprowadzeniu na konkretnym węgierskim przypadku rzecznik generalna dochodzi do wniosku, że nie ma sprzeczności między tym systemem a celami i brzmieniem dyrektywy. System ów spełnia bowiem wyrażone w art. 7 dyrektywy kryteria skuteczności i stosowności.

Po przeprowadzeniu analizy, rzecznik V. Trstenjak podaje abstrakcyjny przykład systemu, który w jej mniemaniu nie spełniałby kryterium stosowności, a którego zasadniczą cechą byłoby uznanie skuteczności wyroku stwierdzającego nieuczciwy charakter danego postanowienia umownego także względem przedsiębiorców, którzy nie brali udziału w postępowaniu przed sądem wydającym taki wyrok. Tak naszkicowany system przypomina system polski.

Nie należy jednak z tak ogólnego i abstrakcyjnego przykładu rzecznik generalnej wywodzić wniosku o niezgodności polskiego systemu z dyrektywą nr 93/13. Po pierwsze, przykład rzecznik V. Trstenjak nie uwzględniał (nie było też takiej potrzeby) realiów całości polskiego systemu. Ponadto, można odnieść wrażenie, że nawet dla rzecznik generalnej jej konstatacja – stanowiąca istotną oś rozumowania SN – stanowi uwagę na marginesie. Jest raczej figurą retoryczną, mającą na zasadzie kontrastu wzmocnić przekonanie o spełnieniu kryterium stosowności przez system węgierski. W żadnej mierze nie ma natomiast bezpośredniego przełożenia na ocenę systemu polskiego. Ponadto, warto zauważyć, że V. Trstenjak, komentując wyrok w sprawie *Invitel* już po złożeniu urzędu rzecznika generalnego, stwierdza, że w wyroku tym TS wypowiedział się na temat minimalnego standardu ochrony ustanowionego w art. 7 dyrektywy nr 93/13⁴⁷. Dokonał zatem interpretacji kryterium skuteczności, a nie stosowności. Warto zatem zauważyć, że V. Trstenjak inaczej rozumie znaczenie wyroku w sprawie *Invitel* niż SN w glosowanym wyroku. Jest to o tyle istotne, że SN w dużej mierze opiera swój wywód na argumentacji rzecznik generalnej.

Oceny zgodności polskiego systemu z dyrektywą nr 93/13 dokonać mogła np. Komisja Europejska (z inicjatywy własnej lub zaalarmowana przez dane podmioty, np. stowarzyszenia przedsiębiorców). W przypadku stwierdzenia błędnego wdrożenia przez Polskę tej dyrektywy Komisja

⁴⁵ C. Ritter, *A New Look at the Role and Impact of Advocates-General – Collectively and Individually*, „Columbia Journal of European Law” 2006, No. 12/3, s. 758.

⁴⁶ D. Chalmers, G. Davies, G. Monti, *European Union Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 145. Dobrym przykładem tego typu sytuacji jest wyr. TS z dnia 12.07.2012 r. w sprawie C-171/11 *Fra.bo v Deutsche Vereinigung des Gas- und Wasserfaches eV (DVGW) – Technisch-Wissenschaftlicher Verein* oraz opinia rzecznik generalnej V. Trstenjak przedłożona w tej sprawie. Więcej na ten temat: por. M. Malaga, *Swoboda przepływu towarów – stosowanie art. 34 TFUE do działań podmiotów prywatnych – glosa do wyroku TS z 12.07.2012 r. w sprawie C-171/11 Fra.bo SpA...*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2014, nr 6, s. 47 i nast.

⁴⁷ V. Trstenjak, *Procedural Aspects of European Consumer Protection Law and the Case Law of the CJEU*, „European Review of Private Law” 2013, No. 2, s. 458.

mogłaby wnieść do Trybunału skargę o uchybienie zobowiązaniom na podstawie art. 258 TFUE⁴⁸. O ile z braku podjęcia działań przez Komisję nie można wywodzić domniemań o zgodności polskiego systemu z prawem unijnym, o tyle fakt ten jednak potwierdza, że problem stosowanej w Polsce rozszerzonej skuteczności wyroku o nieuczciwym postanowieniu umownym nie był dotychczas traktowany jako istotny przez instytucje Unii.

Bezpośrednio do polskiego przypadku systemu rozszerzonej skuteczności wyroków SOKiK nawiązuje w omówieniu sprawy *Invitel* B. Keirsbilck⁴⁹. Powołując się na tę publikację, SN stwierdza: „[z] rozumowania tego wynika, że rozszerzająca interpretacja art. 479⁴³ k.p.c. w związku z art. 7 dyrektywy 93/13 mogłaby zostać uznana za niezgodną z prawem unijnym”. Tymczasem autor podnosi jedynie, że kwestią czasu jest, gdy TS będzie musiał orzec czy tak istotne, jak w prawie polskim, rozszerzenie zasady *res iudicata* jest zgodne z art. 6 i 7 dyrektywy nr 93/13 oraz z prawami podstawowymi chronionymi przez prawo unijne. Wydaje się, że sprawa, w której wydane zostało głosowane orzeczenie byłaby odpowiednim momentem do wniesienia takiego pytania prejudycjalnego do TS przez SN. W tym miejscu warto zauważyć, że cytowany przez SN Keirsbilck nie przesądza, żeby system, taki jak polski miał być uznany za niezgodny z prawem unijnym: postuluje jedynie, aby wyroki o rozszerzonej skuteczności były wydawane przez sądy wyższych (czy najwyższych) instancji bądź przez organy wyspecjalizowane w ochronie konsumentów⁵⁰.

Warto również zauważyć, że rozstrzygając w opisany wyżej sposób, SN przychylił się do takiej interpretacji powoływanych polskich przepisów, która może spowodować pozbawienie ich skuteczności w rozumieniu art. 7 dyrektywy nr 93/13⁵¹. Rozszerzona skuteczność wyroku względem przedsiębiorców innych niż biorący udział w postępowaniu jest bowiem istotnym elementem systemu uznawania postanowień umownych za niedozwolone. Wobec jego zneutralizowania, okazać się może, że cały system wzajemnie powiązanych rozwiązań i instytucji traci swoją efektywność.

Wobec powyższego, oparcie wyroku przez SN przede wszystkim na opinii rzecznik generalnej, w tym na części nieuwzględnionej przez Trybunał w jego wyroku, może stanowić nadinterpretację prawa unijnego. Opinia rzecznik generalnej przedłożona w jednej sprawie nie powinna stanowić wyłącznej podstawy dla stwierdzenia braku stosowności polskiego systemu w rozumieniu art. 7 dyrektywy. Co więcej, wobec faktu, że wyrok w sprawie *Invitel* dotyczył innego problemu, niż dyskutowana przez SN rozszerzona skuteczność wyroku względem przedsiębiorców oraz że brak jest relewantnego orzecznictwa TS w kwestii interpretacji art. 7 dyrektywy nr 93/13, uzasadnione są wątpliwości co do prawidłowości tez wywiedzionych przez SN z prawa unijnego.

V. Podsumowanie

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że SN wydał głosowany wyrok opierając się na nieprawdziwych przesłankach, co w ostateczności doprowadziło do błędnego rozstrzygnięcia. Nie jest bowiem prawdą, że problem tzw. rozszerzonej skuteczności wyroków SOKiK jest bezsporny

⁴⁸ Tego typu sytuacja miała np. miejsce w przypadku Hiszpanii, która wadliwie wdrożyła dyrektywę nr 93/13; por. wyr. TS z dnia 9.09.2004 r. w sprawie C-70/03, *Komisja Wspólnot Europejskich v Królestwo Hiszpanii*, Zb. Orz. I (2004), s. 7999.

⁴⁹ B. Keirsbilck, *The erga omnes effect of the finding of an unfair contract term: Nemzeti*, „Common Market Law Review” 2013, Vol. 50, No. 5, s. 1467–1478.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 1475.

⁵¹ Konstatacja ta jest zbieżna z wnioskami przedstawionymi w uwagach wprowadzających do niniejszej glosy, poczynionymi w odniesieniu do polskiego systemu prawnego.

w judykaturze i doktrynie. W samym orzecznictwie SN znaleźć można aktualne przykłady rozumowania odmiennego od zaprezentowanego w omawianym wyroku.

Nie jest również prawdą, że podnoszona kwestia nie budzi wątpliwości w ramach prawa unijnego. Przeciwnie, uważa się, że na ten temat powinien wypowiedzieć się TS, który jednak nie dokonuje interpretacji prawa unijnego w sposób abstrakcyjny. Wyrok w takiej sprawie może zapaść wyłącznie w przypadku skierowania konkretnego przypadku do TS: np. w ramach procedury odesłań prejudycjalnych lub skargi na uchybienie zobowiązaniom.

Wobec doniosłości problemu ewentualnej rozszerzonej skuteczności wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie postanowień umownych za niedozwolone oraz wobec istotnych problemów interpretacyjnych w tym zakresie wywołujących rozbieżności w doktrynie i orzecznictwie zasadnym byłoby skierowanie przez sąd polski, rozpatrujący sprawę związaną z rozszerzoną skutecznością wyroku SOKiK, pytania prejudycjalnego do TS. W odesłaniu tym można byłoby zadać pytanie o następującej treści: „czy zasada stosowności wyrażona w art. 7 ust 1 dyrektywy 93/13 sprzeciwia się stosowaniu przepisów prawa krajowego, według których wyrok stwierdzający, że dane postanowienie umowne jest nieuczciwie skuteczny jest nie tylko względem przedsiębiorcy, który brał udział w postępowaniu przed sądem wydającym wyrok w tej sprawie, lecz także względem każdego innego przedsiębiorcy?”⁵².

Co więcej, wobec obserwowanych rozbieżności w orzecznictwie SN, pożądanym byłoby rozważenie prezentowanego zagadnienia prawnego przez szerszy skład Sądu Najwyższego, co umożliwiłoby jednoznaczne rozstrzygnięcie omawianego w niniejszej glosie problemu.

Paweł Gutkowski

aplikant III roku aplikacji radcowskiej; pracownik Delegatury UOKiK w Poznaniu;
pawel.gutkowski@uokik.gov.pl

Miłosz Malaga

doktorant w Katedrze Prawa Europejskiego na Wydziale Prawa i Administracji
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; pracownik Delegatury UOKiK w Poznaniu;
milosz.malaga@uokik.gov.pl

⁵² Należy odnotować, że postulat ten został spełniony przez Sąd Apelacyjny w Warszawie, który przed publikacją niniejszej glosy postanowieniem z dnia 19.11.2014 r. w postępowaniu o sygn. akt VI ACa 165/14 zwrócił się do TS z dwoma pytaniami prawnymi, w tym z pytaniem o następującej treści: „czy w świetle art. 6 ust. 1 i art. 7 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. U. L 95, s. 29) w zw. z art. 1 i 2 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/22/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie nakazów zaprzestania szkodliwych praktyk w celu ochrony interesów konsumentów (Dz. U. L 110, s. 30) stosowanie postanowień wzorców umów o treści tożsamej z treścią postanowień uznanych za niedozwolone prawomocnym wyrokiem sądu i wpisanych do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone, może być uznane w stosunku do innego przedsiębiorcy, który nie brał udziału w postępowaniu zakończonym wpisem do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone, za działanie bezprawne, stanowiące w świetle prawa krajowego praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumentów i stanowiące podstawę nałożenia kary pieniężnej z tego tytułu w krajowym postępowaniu administracyjnym?”.